

8. Kati Erzsébet: Társadalom és művelődés Werbőczy Hármaskönyvében. 1922.

Terjedelme az értekezésnek 1—101 kis negyedretű oldal, gépírásban. Az egyes oldalak alján pontosan idézi minden részletnél a Hármaskönyv megfelelő adatait és a közeleső irodalmat.

A munka nagyon rendszeres. Bevezetése két részből áll: az elsőben bemutatja Werbőczy István életét, a másodikban Hármaskönyve keletkezését, forrását, felosztását és jellemzését. Az egész bevezetés terjedelme 19 oldal. Forrásul idézi az idevágó irodalmat s hivatkozik levéltári adatokra is, pl. Iványi Béla bártfai levéltári regestáira. Legfőbb forrása pedig magának a Hármaskönyvnek beható tanulmányozása.

Főfeladatul tekinti a szerző azt, amit értekezése címéül választott: megrajzolni az egész magyarországi társadalom és művelődés képét Werbőczy Hármaskönyvének adataiból az Erdélyi professortól ajánlott művelődéstörténeti fejezetrendszerben. Itt első rész a történelmi tényezők sztatikája, megállapítása (a föld és népe, a király és udvara, egyházi társadalom, világi társadalom, s ezek viszonya az alkotmány- és törvényhozás c. fejezetben); másik rész a történelmi tényezők dinamikája, működése a hitéletben és szellemi művelődésben, a belügyi kormányzatban (közigazgatásban), a külügy és hadügy terén, az adó- és pénzügyben, a gazdasági életben, a családi és társadalmi szokásokban (házasság, lakás, viselet, étkezés stb.), végül a bíraskodásban és erkölcsi jellemzésben.

„Werbőczy István a magyar nemzeti jognak első és legnagyobb útmutatója, aki a művelődéstörténelemmel foglalkozóknak is értékes anyagot nyújtott“. Ezzel kezdi Kati Erzsébet értekezését. Werbőczy életét külön nagy munka méltó tárgyául tekinti, amelyből ő itt csak a főbb mozzanatokot emeli ki. Megemlíti, hogy Werbőczy eredetét a Hont-Pázmán nemzetségre vezetik vissza. A névadó birtok Ugocsamegyében volt. Állítólag külföldi egyetemeken is tanult Werbőczy, de Fraknoi szerint csak a pozsonyi egyetemen végzett s nem járhatott olasz egyetemen, mert olaszul nem tudott. Politikai szereplése 1492-ben kezdődött, Ugocsának volt a követe az országgyűlésen. Ő lett a köznemesség szóvivője. Az 1518-iki tolnai gyűlés 5 dénárt szavazott meg neki minden jobbágytelek után, hogy

a Hármaskönyv kiadása körül fölmerült költségeit fedezze és fáradságát megjutalmazza. A Hármaskönyv már négy évvel előbb készen volt, az akkori országgyűlés vizsgálta meg s hozott oly 71 cikkelyes nagy törvénykönyvet, amelynek 62 cikkelye a jobbágyokkal foglalkozott s e cikkelyek megalkotásában Werbőczy jelentős részt vett. Nagy vagyont szerzett, úgy hogy az ország legtöbb vármegyéjében volt birtoka. Csiky szerint oka volt Buda török kézre jutásának; Fraknoi gyenge jelleműnek mondja. Kati Erzsébet itt önálló véleményt mond: „Nem hiszem, hogy önként ajánlotta volna föl szolgálatát a töröknek, mert hiszen gazdag ember volt, jóllehet az ország három részre szakadásával sok birtoka odaveszett“. Szolimán basa asztalánál mérgezték meg 1541-ben, nehogy kedves emberének megölése miatt elköltözzön Budáról s mint főbíró föl-jelentse a basát a szultánnak.

A Hármaskönyv keletkezéséről szóló fejezetben Kati Erzsébet önálló kutatása, véleményalkotása egyre jobban előtérbe lép. Valószínűnek tartja, hogy 1507-ben a XX. t.-c. értelmében kapta meg Werbőczy a megbízást a Hármaskönyv megírására, a szokásjog kodifikálására, nem pedig 1504-ben, amit meg is okol. Megokolja azt is, miért nem látta el II. Ulászló pecséttel megerősítő záradékát. Felsorolja Werbőczy Hármaskönyvének forrásait, bemutatja felosztását, kiemeli történeti jelentőségét.

Kati Erzsébet értekezésének tulajdonképpeni érdeme és önállósága abban van, amit a Werbőczy Hármaskönyvének művelődéstörténeti adataiból teljes rendszerbe foglal és kritikával megvilágít.

A *föld és népe* c. fejezetben vázol némely határváltozásokat s 5 lapon csoportosítja a föld- és néprajzi adatokat. Meghatározza, hogy mi a morotva, tanya, vejsze (vész), rekesz; mik a városok, melyek a kir. személynök és a kir. tárnokmester hatósága alá tartozó városok és más szabad városok, mi a possessio és a praedium, puszta. Érdekes kulturtörténelmi szempontból, hogy mit tartott Werbőczy és kora a magyarok és székelyek eredetéről, nemességéről, s a többi nemzetiségéről.

„A király és udvara“ c. fejezet adataiból érdekesebbek, hogy Werbőczy még Szent Istvánt is választott királynak vélte

s a lengyelek téves évadatát, az 1001-ik esztendőöt fogadja el az első magyar koronázás évszámául. A kettős kereszties címert Szent Istvántól származtatja IV. Béla helyett, a négy pólyát pedig a négy folyóra magyarázza. A hármias halomról nem szól. Nagyon helyes adat Werbőczynél, hogy a koronázó esküt II. Andrásnál kezdi, csak még azt kellene hozzá tenni, hogy a világi, integritási esküt tette le először II. András a szent korona örökségének megőrzésére s tulajdonképpen itt kell kezdeni a szentkorona államelméletének kialakulását. Tanulságos a királyi jogok tartalmának kifejtése.

Az *egyházi társadalomból* ki lehet emelni a vránai perjelségre vonatkozó adatokat, valamint a hiteles helyek ismeretetését, s általában az egyháziak jogállapotát tárgyaló Werbőczy-féle felfogást, szokásjogot.

A *világi társadalom* címén felsorakoznak Werbőczy adatai az országlakókról, nemesekről, a populus és plebs különbségéről, a bárókról, polgárokról és jobbágyokról. Rabszolgákat már nem említi akkor a magyar jog, legföljebb csak azt a földhözkööttséget, mely már csak az 1514. évi parasztlázadás tetteseit és utódait sújtotta egy ideig büntetésül. De az sem volt rabszolgaság, hanem csak a régi szabados állapot fölújítása.

Az *alkotmány és törvényhozás* c. fejezetben meghatározza, hogy milyen az országgyűlés, kik a törvényhozók, mi a törvény, igazság, jog, statutum, szokás, s mely királyok törvényeiről szól a Hármaskönyv. Érdekes tévedés Werbőczynél, hogy szerinte királyainkra a nemzet ruházta rá a törvényhozás jogát Sz. István koronázása óta. II. Andrást jeruzsáleminek mondja. II. Ulászlót szerinte áldani fogják jeles törvényei miatt.

A *hitélet és szellemi művelődés* dolgában természetesen nagyon kevés adat van a Hármaskönyvben. Ilyen a jogi életben határidőkül emlegetett ünnepek emlegetése. Szokatlanabbak pl. Szent Lukács és Erzsébet özvegy ünnepe. A szellemi művelődéssel némileg kapcsolatosak a különböző nevű oklevelek stilizálásai, amelyeket Kati Erzsébet itt ismertet, valamint az oklevélkritika, amelynek alapján felsorolja az érvényes és érvénytelen, hamis okleveleket, Zömléni Gábor hamisításait. Végül az iparművészetre vet némi világot a pecsétek ismeretése.

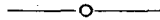
A *belügyi közigazgatás* címén szól a vármegye tisztviselőiről, városokról és földesúri hatóságról. Érdekes pl., hogy Pest és Pilis vármegyéknek csak szolgabíráik vannak. Az alispánról megjegyzi, hogy ezt a főispán választja a vármegye hozzájárulásával. A vármegyei törvényszék 100. forintnál nagyobb büntetést nem róhat ki. Némely szabad városoknak polgármestere van, másoknak pedig csak bírái, mint a falvaknak.

A *külügy- és hadügy*-re kevés adat van. Ezeket kiegészíti a szerző több idézett II. Ulászló-kori törvénnyel.

Pénz- és adóügy címén szó van az említett pénznemek értékéről, a király jövedelmeiről, a földesúri haszonról, a király adományozta vám- és révjogokról, harmincad- és egyéb vámmentességekről.

A *gazdasági* élet megvilágítására már elég sok adatot nyerünk. Szó van szőlőskertekről és gyümölcsösökről is a gyümölcsfajták említése nélkül. Tanulságosak azok az adatok, amelyek a különböző becsü értékeket sorolják fel a földművelésnél, állattenyésztésnél, épületeknél. A zálogolásokat Werbőczy igen kárhóztatja. Szó van végül az iparosokról, kereskedőkről és vásárokról.

Legtöbb adatot találunk a *családi és társadalmi szokások*-ról: a lakásról, ruházatról, étkezésről s főleg a házassággal kapcsolatos jogi állapotról; végül a *bíraskodásról*, melynek adataiból némileg következtetés folyik a *kor erkölcsi állapotára*.

9. Kelényi Béla Ottó: A sopronbánfalvai kolostor története. (1922. nov.)

Az értekezés terjedelme 234 oldalnyi kisnegyedretű gépírás. Forrásanyagát leginkább Sopron város levéltára szolgáltatta s ebből majdnem minden oldalon idéz. Ezenkívül kutatott és talált adatokat a budapesti Országos Levéltárban, az Egyetemi Könyvtárban és a Magy. Nemz. Múzeumban. Szorgalmasan idézi a magyar pálosok rendtörténetének régi latin s újabb feldolgozásait is.

Mert az egész munka egy kis pálosrendi kolostor történetét tárgyalja. Keveset ígér ott és látszatra csekély értékű az értekezés addig, ahol s amíg a munka *bevezetéseképpen* Sop-